

Анна Миколаївна Володько,

аспірант кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України “Київський політехнічний
інститут”, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ВИДУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню усного перекладу науково-технічних текстів як складного виду мовленнєвої діяльності. Здійснено аналіз взаємодії трьох основних видів мовленнєвої діяльності у складі перекладацького процесу (рецепція, транспозиція, реалізація). Охарактеризовано перекладацьку компетентність, виокремлено її складові та вміння, які визначають цілі навчання.

***Ключові слова:** перекладацька компетентність, усний переклад, вид мовленнєвої діяльності, мовна компетенція, комунікативна компетенція, технічна компетенція.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для визначення змісту навчання майбутніх перекладачів усного перекладу науково-технічних текстів у галузі відновлювальної енергетики нами було проаналізовано вітчизняні та зарубіжні навчальні програми мовних вищих навчальних закладів і встановлено, що формування теоретичних засад перекладацької компетенції починається з третього семестру (другий курс) навчання; оптимальним професійно орієнтованим рівнем опанування іноземної мови для практичного застосування набутих знань є рівень С1 (автономний, третій курс), якому відповідає суспільно-політичне тематичне наповнення навчальних текстів. Навчання усного перекладу науково-технічних текстів варіює у навчальних закладах на рівні 4–5 курсів, а отже, відповідає компетентному рівню володіння іноземною мовою (С2).

Встановлено, що у переважної більшості вітчизняних навчальних програм з огляду на високий рівень володіння студентами іноземною мовою на 4–5 курсі зростає питома вага самостійної роботи з новою лексикою, використання двомовних словників та використання перекладу як засобу навчання (вправи на переклад понадфразових єдностей і текстів без попередньої семантизації нових лексичних одиниць (далі – ЛО), що суперечить західним методикам навчання, які не ігнорують ефективність вправ на формування власне навичок (лексичних, граматичних тощо) та віддають перевагу комплексній організації навчання з урахуванням всіх фаз формування навичок і вмінь, особливо для навчання усного перекладу спеціальних текстів). Окрім цього, важливою відмінністю вітчизняних методик від іноземних є превалююче використання аудіоматеріалів як засобу навчання на відміну від застосування аудіовізуальних (відеоматеріалів) за кордоном.

Отже, завданням нашого дослідження є методичне обґрунтування поетапного формування навичок та вмінь, що входять до професійної перекладацької компетентності і визначатимуть наповнення навчальних вправ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Формування перекладацької компетенції у суспільно-політичному й економічному дискурсі було предметом наукових досліджень багатьох вчених (І. С. Алексеева, Л. С. Бархударов, М. В. Брандес, В. С. Виноградов, Т. В. Ганічева, О. Каде, В. Н. Комісаров, Л. К. Латишев, Р. К. Міньяр-Белоручев, Г. Е. Мірам, І. В. Корунець, В. В. Сдобніков, А. В. Федоров, І. І. Халєєва, О. І. Чередниченко, Л. М. Черноватий, А. П. Чужакін, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяєв). Проте, вплив науково-технічного дискурсу (як комплексу мовленнєвої діяльності у відповідній перекладацькій ситуації) на складові перекладацької компетенції досліджувався лише при навчанні усного перекладу спеціальної літератури студентів немовних технічних спеціальностей (Н. М. Гавриленко).

Переклад як вид мовленнєвої діяльності в усіх його виявах також є малодослідженим питанням (Л. С. Бархударов, В. М. Комісаров, Л. К. Латишев, Р. К. Міньяр-Белоручев, Я. І. Рецкер, О. Б. Тарнопольський, А. В. Федоров, А. Д. Швейцер), оскільки зазвичай переклад розглядався як навчальна справа (А. Д. Алфьоров, Н. М. Баженов, Л. А. Булаховський, Ф. І. Буслаєв, К. Д. Ушинський, О. М. Фінкель) [2].

Отже, вважаємо за потрібне охарактеризувати основні методичні положення усного перекладу як виду мовленнєвої діяльності та проаналізувати вміння і навички, які слід формувати відповідно до перекладацької компетентності студентів.

Метою статті є окреслення методичних передумов навчання майбутніх перекладачів усного перекладу науково-технічних текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття “перекладу” розуміється науковцями в двох діаметрально протилежних площинах: переклад як процес – обробка інформації з метою передачі змісту та форми оригіналу іншою мовою, що називають перекладацькою діяльністю, а також виокремлюють у п’ятий допоміжний вид мовленнєвої діяльності; переклад як результат – вид вторинної інформації, що відображений у тексті перекладу [4].

Оскільки основна мета розробленого нами навчання полягає в тому, щоб навчити студентів усного перекладу у типових професійних ситуаціях, нами було досліджено компоненти іншомовної комунікативної компетентності, які сформувалися у студентів до 4–5 курсу. На основі отриманих висновків ми виокремили основні види компетенції, які слід сформувати в межах перекладацької компетентності студентів. Отже, нами виокремлено мовну (на рівні рецепції і продукування інформації, а саме: знання лексичного складу у галузі відновлювальної енергетики у двох мовах; професійний рівень володіння рідною мовою, оскільки методика розрахована на навчання перекладу рідною мовою з німецької), комунікативну (уміння переключатися з однієї мови на іншу; підбір відповідників у мові перекладу) та технічну (навички перекладу:

перекладацькі стратегії; уміння кодувати і декодувати інформацію; уміння критично аналізувати власний текст перекладу; творчий підхід до перекладу) компетенції.

Мовленнєва та соціокультурна компетенції не входять до складу перекладацької компетентності, оскільки вміння і навички чотирьох видів мовленнєвої діяльності має бути сформовано та вдосконалено, як й отримані соціокультурні знання, задовго до початку навчання усного перекладу. Для вивчення усного перекладу студенти повинні мати відповідну мовну підготовку (С2) і базові знання для адекватного розуміння вихідного тексту з метою ефективного формування особистості майбутнього усного перекладача, який безперешкодно вдосконалюватиме свої резервні можливості (мобілізація активності, концентрації, пізнавальних процесів та вольових зусиль з метою досягнення поставленої мети).

Отже, на основі сформованої до початку навчання усного перекладу мовної (граматичної, лексичної і фонетичної) компетенції доцільно починати навчання усного перекладу у галузі відновлювальної енергетики з підготовчого блоку вправ на опанування спеціальної термінології, що допоможе уникнути лексичних труднощів при вправлянні на власне перекладацькому рівні.

На основі лінгвістичного аналізу текстів з галузі відновлювальної енергетики нами виокремлено ЛО, які при вправлянні мають увійти в активний та пасивний словник студентів. Отже, операційні вправи підготовчого блоку спрямовано на формування рецептивних (сприймання, розпізнавання, семантизація) і репродуктивних (виклик з довгострокової пам'яті, сполучення з іншими ЛО, реалізація у мовленні) лексичних навичок та на подолання труднощів засвоєння ЛО шляхом семантизації іншомовної лексики на основі прямих і непрямих вербальних прийомів.

Переклад як вид мовленнєвої діяльності є складним явищем, що поєднує аудіювання та говоріння (усний переклад), читання і письмо (письмовий переклад) та має три основні складові:

– рецепція (тексту оригіналу, а точніше його сегменту);

– транспозиція (перекодування мовленнєвого сигналу при взаємодії мислення і пам'яті);

– реалізація (сегменту тексту перекладу) [5].

Перша складова усного перекладу (рецепція) є механізмом сприйняття мовлення, що за психофізіологічними характеристиками трактується як перцептивна розумова мнемічна діяльність, яку методисти називають аудіюванням. Основою рецептивних умінь, до яких належать аудіювання і читання, є рецептивні навички: лексичні (навички розпізнавання звукових або графічних образів ЛО та їх безпосереднього розуміння) і слухових (навичок сприймання та розпізнавання інтонації в усному мовленні).

Формування навичок відбувається поетапно, тому нами запропоновано дворівневу систему формування перекладацьких навичок, що складається з підготовчих і власне перекладацьких вправ. Відповідно, запропонована методика навчання складається з двох блоків:

- підготовчого (до складу якого входять операційні вправи для подолання лексичних труднощів, спрямовані на формування лексичних навичок та на збільшення активного словникового запасу в галузі відновлювальної енергетики, і модульні контрольні роботи у формі усного перекладу з аркуша);

- власне перекладацького (цілісні вправи для розвитку вмінь усного послідовного перекладу з використанням автентичних відеоматеріалів).

Ми пропонуємо розглядати першу складову усного перекладу “рецепцію” як характеристику двох видів мовленнєвої діяльності (читання й аудіювання), що відповідно застосовуються у підготовчих і власне перекладацьких вправах.

Отже, рецепція у підготовчому блоці вправ, а саме – модульних роботах у формі усного перекладу з аркуша, ґрунтується на розумінні інформації, яка сприймається читцем, завдяки декодуванню графічних знаків і смислових зв'язків тексту. Окрім цього, читання як рецептивний вид мовленнєвої діяльності може поєднуватися з аудіюванням у власне перекладацькому блоці вправ, оскільки відеоматеріали можуть містити графічні зображення, що є частковою опорою для перекладу. Ураховуючи психофізіологічну основу

читання – операції зорового сприйняття та його розуміння – слід урахувати можливість виникнення труднощів у студентів при одночасному поєднанні зорових (читання) і слухових відчуттів (аудіювання), які спричиняють дію різних аналізаторів та як наслідок мають зниження зосередженості особистості і можливу втрату інформації [3]. Виникнення цих труднощів на початковому етапі формування вмінь усного перекладу можна уникнути шляхом відбору відеоматеріалів, що не містять графічних зображень (надписів, заголовків, схем, діаграм), та поступовим введенням матеріалів, які містять графічні зображення, синхронізовані з аудіоповідомленням та зображенням кадру, а згодом і несинхронізовані зображення, що є засобами додаткової інформації.

Перекодування мовленнєвого сигналу при взаємодії мислення і пам'яті відображає психологічні явища мислення (сприймання, осмислення та запам'ятовування) і пояснюється психолінгвістикою, тому успішність у покращенні результативності студентів у транспозиції досягається виключно вправлінням та організацією ефективної поетапної методики навчання.

Третя складова перекладацького процесу – реалізація (продукування) сегменту тексту мовою перекладу – певною мірою є результатом формування продуктивних умінь говоріння (хоча і визначається науковцями як говоріння за задумом іншої людини, що викликає труднощі неспівпадіння задуму мовця з можливостями відтворення його думки перекладачем мовою перекладу), які ґрунтуються на репродуктивних навичках:

1) лексичних навичках вибору, сполучення та реалізації ЛО в усному мовленні;

2) вимовних навичках говоріння – навичок артикулювання й інтонування (у нашому дослідженні рідною мовою) [1].

Тому особливість формування та вдосконалення репродуктивних лексичних навичок полягає в оперуванні студентами спеціальною лексикою у галузі відновлювальної енергетики, що за відсутності організованої методики навчання складатиме труднощі для майбутніх перекладачів як неспеціалістів у цій галузі.

Отже, система вправ забезпечує подолання лексичних труднощів, розвиток механізму відбору еквівалентів, розвиток умінь усного перекладу у галузі відновлювальної енергетики і відповідає методичним принципам навчання.

Висновки. Складові перекладацької компетентності надають можливість виокремити основні цілі навчання усного перекладу як виду мовленнєвої діяльності студентів 4–5 курсів. З огляду на зазначене вище, навчання спрямовано на одержання навичок практичного застосування теоретичного матеріалу у різних перекладацьких ситуаціях, формування творчого підходу до перекладацької діяльності, вміння аналізувати й обговорювати власний текст перекладу.

Отримані результати свідчать про необхідність створення навчально-методичних матеріалів для опанування студентами перекладацької компетентності в галузі відновлювальної енергетики, які б мали чітку професійну спрямованість і враховували психологічну готовність студентів до перекладацької діяльності (що вимагає чіткої та структурованої подачі матеріалу).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведе дослідження не вичерпує всіх теоретичних передумов навчання усного послідовного перекладу науково-технічних текстів. Перспективами подальших досліджень автор вважає вивчення психофізіологічних процесів, що супроводжують усний переклад, проведення психологічного аналізу особистісних характеристик студентів та визначення педагогічних підходів до ефективної організації навчального процесу.

Список використаної літератури

1. Зимняя, И. А. Лингвопсихология речевой деятельности. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : НПО “МОДЭК”, 2001. – 432 с.
2. Тельпуховська, Ю. М. Навчальний переклад як засіб формування мовної компетенції майбутніх учителів початкових класів (в умовах російсько-української двомовності) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02

“Теорія і методика навчання української мови” / Ю. М. Тельпуховська ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2005. – 20 с.

3. Чужакин, А. П. Основы последовательного перевода и переводческой скорописи / А. П. Чужакин, С. Г. Спирина. – М. : Изд. дом “Экспримо”, 2007. – 88 с.

4. Kutz, W. Dolmetschkompetenz; Was muss der Dolmetscher wissen und können? / Kutz W. – Europäischer Univ. verl., 2010. – 513 s.

5. Snell-Hornby, M. Handbuch Translation / Snell-Hornby M., Schmitt P. A., Hönig H. G., Kussmaul P. – Tübingen : Stauffenburg-Verl., – 1999. – 434 s.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, професор Саєнко Н. С.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2013.

Володько А. Н. Методические предпосылки обучения будущих переводчиков устного перевода научно-технических текстов как вида речевой деятельности

Статья посвящена исследованию устного перевода научно-технических текстов как сложного вида речевой деятельности. Осуществлен анализ взаимодействия трех основных видов речевой деятельности в составе переводческого процесса (рецепция, транспозиция, реализация). Охарактеризована переводческая компетентность, выделены ее составляющие и умения, которые определяют цели обучения.

Ключевые слова: *переводческая компетентность, устный перевод, вид речевой деятельности, языковая компетенция, коммуникативная компетенция, техническая компетенция.*

Volodko A. M. Methodological preconditions of training of future interpreters for scientific and technical texts interpretation as a form of speech activity

The article is dedicated to the research of interpretation of scientific and technical texts, as complex type of speech activity. The analysis of interaction of the three main types of speech activity in the translation process was carried out (reception, transposition, realization). Translation competence was characterized. Components and skills of translation competence, which determine aims of learning, were highlighted.

Key words: *translation competence, interpretation, type of speech activity, linguistic competence, communicative competence, technical competence.*